

ומי זוכר כיום את דבריו של אחד, רודי בן גוריון שמו, שכתב אחרי שראה את ריקוד הקבצ'נים בהצגת הדיבוק. במוסקבה שנת 1923, כי "אני הלום, נרעש, לא יודע נפשי", וכי ישב עם השחק'נים ושוחח עם כמה מהם עד השעה חמש לפנות בוקר לאחר ההצגה?

לשיחיה יש נסיבות מקלות. הרי המדובר בדברים שאירעו לפני 60-70 שנה. בימים שבהם תוכניה של הצגת הדיבוק עוד נקראה פרונרו, ומערכה נקראה — אקטוס. בימים שחנה רובינא עוד הייתה רובין ובימאי עוד היה רובין.

כך, מכל מקום, ב"פרוגרמה" הראשונה של הצגתה הראשונה של הבימה, 8 באוקטובר 1918, כמעט בדיוק לפני 70 שנה, הצגה שנקראה — בכחון או שלא מכחון — ושף בראשית.

בנוסף בראשית זה, שכלל שלושה מערכונים ו"אקטוס" אחד (אגב, מה היה הכחול ביניהם?), משל שלום אש, יל. פרץ, יצחק קצנלסון (המשרר שנספה בשואה) וי. ברקוביץ — החל הסיפור המפורסם בעולם התיאטרון כולו הנקרא בשם הבימה.

על אחת ההצגות הראשונות, כיתר ריקוד השניה — היהודי הניצחי. מחזה היסטורי מאת רודי פינסקי — כותב הסופר הרוסי מקסים גורקי. שלוש פעמים ראית את היהודי הניצחי. ניתנה כאן דמותו המוזעזעת של הנביא מתקופת חורבן ירושלים. כוח המישחק הוא בלתי מצוי. גם מבלי להבין את הלשון ורק מתוך הנאת השמיעה למשקל ולצילצול, הרגשתי את כל יסורי הנבואה, אשר את דבריו לא יבין העם האהוב עליו באהבה

אוהב את ההיסטוריה של כל דבר שהוא עוסק בו יותר מאשר את הדבר עצמו!

כי שלמה שבא אוהב היסטוריה. והוא מוכיח זאת גם בכתביהעית עת-חמול שעל עריכתו הוא שוקר מזה שנים, וגם בספריו הרבים על תולדות תל-אביב, על חיי בני המרשק וכו'.

מרוע, בעצם, הוא כל-כך אוהב היסטוריה? האם מותר להציע תשובה אחת אפשרית: הוא אוהב את העבר מפני שהוא הרבה פחות אוהב את ההווה, ההווה שלנו. ומי יאשים אותו על כך?

כך או כך, אם נתכוון שכאן להסתיר את העדפותיו, הנה לא עלה הדבר בידו. ראו באיור אריכות אוהבת הוא מתעכב ומתפרק על כל פרט ופרט בימי ה"בראשית" של התיאטרון וכיצד, לעומת זה, הוא "מחסל", בוקרמתו, את מדור "הדור החדש" בתיאטרון — מימי מלוד יוסף ירעאלי ועד ימי המנהל האמנותי הנוכחי, עמרי ניצן — בעמוד אחר.

זאת, מבלי שהוא שוכח להזכיר כי בשנה שעברה צפו בעשר ההצגות שהועלו בבימה הלאומית שלנו לא פחות מ-400,000 צופים, ב-650 הצגות.

יפה הוא מעיר כי בנעורי התיאטרון, בשנים שבהן נוסד בראשית המאה, "היתה בו בגרות". לעומת זאת, "עכשיו, בגרותו, יש בו מן הנעורים".

איך זה לא השכנו אנתנו על כך? אבל עיקר הספר אינו מוקדש להערכת דרכו והישגיו של התיאטרון, או להערכת מדיניות הרפרטואר שלו. זאת ממילא לא ניתן לעשות

מכונסים כ-40 שירים אשר הדיבוק, או זווית הראיה שלהם היא אירוניה שעל גבול הסרקאס. כבר שמו של השיר הראשון: "צוואות מאושרות", מלמדנו כי דבר וניגודו, או העימות שבין דבר לניגודו, היא ה"מצבה" שאותה מנסה מנשה רביע להעמיד בשיריו. אפשר לומר כי אצל משורר זה משמשים כוחות ההרס והבניה בעירוביכוח, כאשר הקונפליקט ביניהם יוצר את הבליתי-מושג.

ועקתו של המשורר היא קיומית, משום שקיים גבולי בארץ-ישראל חרוכת מילחמות, הוא קיים המהווה נטל כבד-משאת בשביל משורר.

דווקא, או למרות אותו קושי הצורב כברול מלובן, ואני מצטט: "הייתי אוכל כל דבר במדבר / את ידי ורגלי קרעו אבנים / ורוח בי שלוחה / ויחול ההרים חומק..." ובסיום: "תובע / ירוק בכל אוני / וכל יגוני נבלע בכרמים אוכל / תאנים בבוקר / אחרי-כך דם אחרי-כך אדמה" (מתוך ארוחת בוקר לנביאים), עולים וצפים כאן כמו מתוך התופת כמה שירי-אהבה מקסימים כיופיים, בתמימותם ובאמיתותם. אהבה, שנחלתה תמיד סירוב, דחייה, או אפיסת-יכולת של משורר מודע לטראגי שבאוברנה, או אוברנה שלו בה. ואל יאה הדבר קל בעיניכם. פלא שירי-אהבה כגון אלה שבכאן אינו מתרחש יום יום, ויש לקבלו, הייתי אומר, כתגלית של ממש. אני מצטט: "חיפשתי אותך ליד הים / בחול שחיה לרגליך, / את יודעת בימים האחרונים / נרגעתי קצת / אחרייך / את יודעת שכתתי זמן / שנגעתי קצת / בשדייך..." ובהמשך: "אני יודע שלא אכפת לך אם / בצבעים הכהים של החורף / יבוא הקיץ יתעורר / דם / ויביא את הים אחרייך / אולי כל זה פשוט / שגעון / כשאת נושבת מתוך הים / כשאת הושבת על חורף קשה." ב"שירי-אהבה אחר אנו מוצאים אותו רצון ער, כמעט ילדותי, לטוהר, שלמות ושקיפות שעל גבול המחולט. הייתי קורא לו, הדחף שבכאן שבכל שירי הספר, זה הקורא את קריאתה של "יונה חיה" עד מאוד: "אני אוהב אותך שקופה ומאושרת / מתחת לעורך יהיה מושג שאין בו צורך / המחשבות, כמו נכים הלומי קרב / דוחקות את האסון המתפתל כמו מוח מנוסר לקוביות שוות / אני אוהב אותך שקופה כמו הגשם / אשר יכסה אותנו בארבעה-עשר לילות מבול..."

בשיר בוטה, אחד מרבים, מיטיב מנשה רביע להגדיר את דרך ייסוריו, כאן ועכשיו, בארץ ישראל, ומשווה את עצמו לקין אשר תרה-נדודים וחוסר-השקט טבועים בו מכוח מציאות חיים קשה, אך גם מעשירה ומפורה. אצטט: "אני קין דפוק / וזחל מבטן הארץ / מנווט את הפחד שבי / השומר עלי ועל אחי / אני איש אינסופי / נהרף נהרף נהרף / אני איש / השומר עלי משיג אותי / האח שלי שוכב באוויר / אחי מטאור / השמחה שלי / נוחת עלי מפציץ אותי / ממריא עם גופי החפוי..."

לסיכום: ספר-שירים הראוי לקהל-קוראים קשוב ומקשיב.

ראובן דותן

דווקים בכפר גלילי

כפר יאסיף שבשפולי הגליל התחנן. חג האביב, מסורת בכפרים הערביים, השנה בעל גוון פוליטי. ראש המועצה המקומית, נימר מורקוס, פותח. עוד מעט תופיע כאן בתו, וביתר דיוק: אחת משש בנותיו, אמל מורקוס המוכשרת, בשיר שאותו היא שרה בידו עם סי הימן. אחרי-כך תשיר סי הימן לברה, בקולה בעל העוצמה הבלתי-רגילה, בנוכחותה הבימתית המרתקת, את "יורים ובוכים". זהו אחד הימים המרגשים ביותר בחיי, היא אומרת על הבימה. מחיאות-כפיים סוערות. כמה מאות תושבים תחת כיפת השמים בחצר אחד משני בתי-הספר המקומיים. ירח מלא של סוף חודש.

ראש-המועצה ומנהל בית-הספר נושאים נאר מים. רופא מקומי שהוא גם משורר קורא קצירה = שיר מגמתי ארוך, שקול ומחורו. בעד הדברים על דווקים בשלום ההחזרה המגיעה על "אחינו היהודים", דברים נחרצים על הודות עם המאבק המתנהל בשטחים הכבושים. אילו השקיעה הממשלה את כל מאמציה, משאכיה ואמצעיה במסע לקירוב ליבות אזרחי ישראל הערבים — דרוזים, מוסלמים, נוצרים — להתקוממותם של ערביי ה"שטחים", לא יכלה להצליח יותר. אטיאט הולך ונמחק הקו הירוק שבין אלה לאלה...

אחרי הגאומים והתוכנית האמנותית, שבה מופיעים גם להקת-באלט ולהקת-ילדות, נערכת "האפלה" שניה בביתו של ראש-המועצה. יוסף שילוח, כימאי-סרטים ושחקן ומי שרק בימים אלה יצא בתוכנית-יחיד חדשה המבוססת על טכסטים של אמל חביבי, סמלי אליקאס ומחמוד דרוויש, אף הוא כאן. עם הבימה המאולתרת שבמיגרש בית-הספר העלה קטע מן ההצגה, המסוגל שמה. כשחקן הוא עדיין מרשים כשהיה בשנים הרחוקות שבהן החל את דרכו בתיאטרון האהל. 1964. לפני המבול.

בין אלה שמחאו לו כף היו גם בני משקים שבאזור: פברי, בית-העמק, כולם הוזמנו, יחד עם המשורר והאמנים היהודים, כאילו לא היתה אינתיפאדה בעולם. ארץ משונה.

מישהו מזכיר את התגובה ההיסטרית בקרב חוגי השמאל על פרישת המשוררים מפסטיבל השירה. שילוח מושך בכתפיו כבון. "מה זה שמאל? מי זה שמאל? שלום נכשו' זה שמאל? — או למה הם שותקים?" לדעתו חלה בשבועות האחרונים, מאז פירסום שירו של דרוויש, נסיגה גדולה. אנשים פוחדים, נרתעים ממחויבות ציבורית גלויה. "ראית מה עשו לכם. הציגו אתכם כבוגרים, אנשי אשף". עכשיו הוא באמת מתר-תח: "למה בעצם ציפו מדרוויש? שיהיה אסיסטנט של הרצל?"

הכל מסכימים כי עמדת הליכוד בראשות שמיר אינה מאפשרת למתונים שבמחנה הערבי להתכנסת בחופשיות. במכת לאחור ייראה שמיר כמי שטרם כל ימי כהונתו לטתום כל פירצה קלה לשלום.

צעיר יהודי היושב ליד שילוח צופה בקיע גדול במחנה השמאל הישראלי עם התגברות ההקצנה. "בקיע עוד יותר גדול מזה שכבר קיים?" תמה מישהו.

הסכמה כללית: צפוי קיץ קשה. קשה מאוד. ובראש וראשונה: מכירה כללית של יונים...

בטלוויזיה שבפינת החדר, לעומת זאת, מונים את הנקודות: אירלנד — 3 נקודות; ספרד — 4 נקודות; ישראל — 7 נקודות. יהודים וערבים — דרוזים, מוסלמים ונוצרים — מסיבים יחד אל שולחן עם תיקרונת, בכפר שבשפולי הגליל התחנן, כליל רמדאן של חג-האביב, ומקווים לנצחונה של ירדנה ארוי. ארץ משונה.

ע. חדה

חנה רובינא ב"הדיבוק", מוסקבה, 1923

כה עזה ונאמנה... אך לא חזון עצמו חרת על-הרושם העמוק בנפש. לא, הרושם הזה נוצר על-ידי ההרמוניה של ההצגה, על-ידי האחרות המוסיקלית של השחקנים בכללם ושל כל אחד ואחד מהם בפרט... עבודה כבירה צפונה בתיאטרון הקטן הזה שהוא הוכחה נוספת לכוח הקסמי של האמנות ושאר-רוחו של העם היהודי.

האם הצדיקה הבימה תיקוות גדולות כל-כך שתלה בה או אחד הירועים כסופרי הארץ שבה קמה?

לא לנו המישפט. לנו מותר להעיר ש"שניים ממערצי הבימה — הבימאי סטניסלבסקי והסופר גורקי" אסו לתרגם לאנגלית כ-Iwo fans of Habima. כלומר, לא שאסור. מותר, אבל רק כשהכוונה היא לברייחה. ואולי גם מוגזם מעט לומר על סטניסלבסקי וגורקי שהם "מערצי" הבימה. בסך הכל ביקשו לעודד ולחזק את ירו של "הדך הנולד" אשר, כדברי גורקי, "מבטיח כי עוד גדול יהיה".

המדובר כמובן בספר-אלבומו של שלמה שבא שבימים השנים הראשונות: סיפור הבימה, פרי עטו ועריכתו של שבא, שיצא לאי-מכר בהוצאת כתר ואגודת ידידי התיאטרון שהמרינה התירה לו להצמיד לשמו את הכינוי לאומי.

מן הדפים הראשונים ניכר כי הספר נכתב בלב אוהב. שבא אוהב את נושאו ועוסק בתולדות תיאטרוננו כבמלאכת קודש.

כדי להיות נאמנים לאמת, עלינו לומר כי ניכר בו שהוא אוהב את ההיסטוריה של התיאטרון יותר מאשר את התיאטרון עצמו. בעצם, הוא

מנשה רביע מלכודות

אני בת 14 ו-300 יום

אבל

באיזה יום של 'אנסים

עמסו אותי

במכונית מסחרית

נסעו אותי

לכוון צפון

אני לא יודעת

דוקא שם

נגמרים דברים

מהסוג הזה

הראש עכשו

מלא שחר הפנים גם הפנים

הגוף שלי הצטן

יותר אדמה

מרמזר חולה

סתמו את הפה

בנעלי התעמלות

שפתים לא יגיעו

לשום מקום

רגלים רגלים

ארכות ארכות

שתולות היו בין הברושים

אנשים לבנים

במכונית של כסף

לוקחים מכאן

את גופי הרע.

שירה

צוואות מאושרות

מנשה רביע
יונה מתה
שירים

הוצאת רשף

בספרי-שיריו של מנשה רביע, יונה מתה.